

DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE EDUCAȚIEI PROSPECTIVE

Viorelia LUNGU

Catedra Științe ale Educației

The conceptual delimitation of the progressive education is the basis of the synthesis of ideas formulated by the specialists in various domains: pedagogues, sociologists, philosophers, from the perspective of presenting the meaning and the importance of the prospective education. Revealing the pedagogical and scientific signs in creating a fundament of the prospective education in the university frame, we can point out that the educational activity always focuses on a future, potential, strategic, superior situation if compared to the present, actual, conjectural one.

Sociologul francez E.Durkheim, în anul 1911, a definit educația ca o influență din partea adulților asupra celor care încă nu sunt pregătiți pentru viața socială, cu scopul de a le forma capacitățile lor mintale, morale și fizice corespunzătoare cerințelor societății [10].

Această abordare a educației ca reprimare a fost supusă unei revizuiri radicale după apariția și consolidarea „educațiilor noi”. Educația nouă a apărut la sfârșitul sec.XIX–începutul sec.XX, când gândirea pedagogică burgheză era nevoită să caute noi căi de rezolvare a problemelor social-pedagogice la ordinea zilei [8, p.400]. De aceea, în 1921, Liga Internațională a Educației Noi a acceptat o altă tratare, conform căreia educația presupune formarea condițiilor pentru dezvoltarea capacităților fiecărui educat (discipol), ca individ și ca membru al societății democratice.

Educația, în această tratare, susține N.Silistraru, este inseparabilă de evoluția socială, fiind una din puterile ce condiționează această evoluție. De aceea scopurile, conținutul și metodele educației trebuie să fie dinamice, să corespundă necesităților schimbătoare ale societății. Această tratare a educației ca interacțiune este mai modernă decât educația influentă [13, p.20-21].

În fond, după G.Berger, prin educație se urmăresc două mari scopuri: „Primul e să dăm copilului cunoștințe generale de care va avea nevoie să se servească: aceasta este instrucția. Celălalt e să pregătim în copilul de azi pe omul de mâine și aceasta este educația” [2, p.65].

În viziunea unor savanți, evenimentul pedagogic al secolului, remarcă N.Silistraru, ar fi pedagogia prospectivă, pentru că actualul și viitorul sistem de educație are următoarele caracteristici:

- educația devine un proces care va însoți omul pe tot parcursul existenței sale active;
- educația își va lăsa amprenta asupra majorității funcțiilor vitale;
- educația va deveni accesibilă unui număr din ce în ce mai mare de oameni care vor putea studia acasă prin mijloacele mass-media, la lucru prin „centrele multimedia”, prin învățământul la distanță cu ajutorul computerelor cu funcții didactice [13, p.5-6].

A răspunde la aceste preocupări și la multe altele, generale și particulare, înseamnă a descifra esența educației prospective, apoi conceperea, realizarea, evaluarea și perfecționarea ei posibile în numeroase variante, ceea ce evidențiază faptul că este una dintre cele mai complexe și dificile acțiuni umane, sociale. Acestea, la rândul său, solicită a fi definit conceptul de educație prospectivă.

Termenul de pedagogie prospectivă a fost propus pentru prima dată de G. Berger (1896-1961), deși „n-a dezvoltat teoria pedagogiei prospective, el a sugerat numai această nouă direcție de investigație” [2, p.5].

După R. Dottrens, educația prospectivă se caracterizează prin orientarea sa spre viitor, având ca obiect de studiu probabilitățile evoluției colectivităților, în vederea fixării bazelor unei educații adaptate situațiilor și cerințelor de mâine [9, p.93]. Aceasta nu înseamnă că autorul se dezice de trecut, doar că trecutul trebuie privit altfel, citându-l pe L.Armand care susține: „De la altarul strămoșilor să păstrăm flacăra, nicidecum cenușa” [9, p.94].

După Dm.Todoran, prospectiva educației și a învățământului ocupă un loc cu totul deosebit în cadrul explorărilor sectoriale ale viitorului. Indiferent de definițiile date educației și învățământului, prospectiva educațională se referă la un sector sui-generis al complexului social: *formarea omului pentru viitor și în viitor* [16, p.197].

Acest enunț poate fi considerat, de altfel, drept o primă definiție inițială, deși oarecum abstractă și vagă, a prospectivei educaționale.

Totodată, Dm.Todoran susține că educația prospectivă în *sens larg* cuprinde orice cercetare și construcție viitoristă și, în *sens restrâns*, se referă la cercetări și studii asupra viitorului posibil în acest domeniu [16, p.199].

M.Stanciu afirmă că educația prospectivă constituie o investigație metodică a viitorului, folosind un demers care privilegiază schimbările și înnoirile. Spre deosebire de futurologie, prospectiva încearcă să evite ruptura dintre trecut și viitor [14, p.16].

Prospectiva educațională se referă la o funcție sistemică globală deosebită a complexelor sociale, de formare – a tipurilor de personalitate apte unei anume societăți, într-o etapă determinată a istoriei sale. Prin acest aspect al său, prospectiva educațională își orientează investigațiile spre sesizarea și dezvoltarea caracteristicilor unor modele anticipative posibile, realizabile și dezirabile [1, p.198] de acțiuni educaționale strategice – instituționale și neinstituționale – menite să ducă la formarea subiectului istoric colectiv și individual, capabil să înfăptuiască un program determinat de dezvoltare socială.

Educația prospectivă, după S.Cristea, este „educația desfășurată în perspectiva viitorului, care vizează formarea în activitatea școlară a unor calități, deprinderi sau structuri cognitive, afective, psihomotorii... ce se preconizează a fi absolut necesare în activitatea de viitor” [5, p.154; 7].

Conform acestei explicație dată de S.Cristea, rezultă că educația trebuie să anticipe nivelul de dezvoltare a societății și presupune formarea la persoane a capacităților decizionale de responsabilitate socială, de preveniune a activităților în diverse condiții de viață, de analiză a acțiunilor, faptelor proprii și ale altor persoane (de pe poziția valorilor general-umane, naționale), precum și formarea unui comportament flexibil, adaptabil la noile condiții social-economice.

Astăzi anticipării nu i se dă prea mare importanță, deoarece avem tendința mai mult de a vorbi despre anumite lucruri la timpul trecut decât la timpul viitor. „Dewey a fost cel care a luptat contra orientării spre trecut a învățământului, încercând să-l orienteze asupra actualității”, susține Tofler [15, p.388].

Anticiparea: *predicția* (folosită cu precădere în Evul Mediu, având unele reverberații mistice) provine din latinescul *predictio*, semnificând prezicerea sau prevestirea unor lucruri ce aveau să se întâmple implacabil; studiu care oferă posibilitatea modelării prezentului conform cerințelor viitorului.

După J.Botkin, anticiparea este capacitatea de a face față situațiilor noi, eventual nemaiîntâlnite; este piatra de încercare a proceselor învățării inovatoare. Anticiparea este aptitudinea de a preîntâmpina viitorul, de a prevedea evenimentele de durată medie sau lungă ale deciziilor și acțiunilor [4, p.46].

După cum remarcă G.Berger, în lumea noastră în plină accelerație trebuie să pregătim tineretul pentru o serie de sarcini pe care nu le putem prevedea cu exactitate [2, p.16], deoarece specificul lumii noastre, după cele relatate mai sus, e că se schimbă din ce în ce mai repede și ne pune în prezența unor situații originale, neprevăzute, ba chiar impredictibile. Pentru acestea se cere pregătirea unei tinere generații creative, inventive și cu imaginația indispensabilă descoperirii unor noi soluții, având la bază anumite valori individuale și sociale.

N.Silistraru susține că educația prospectivă este un fenomen care dovedește mobilitatea, flexibilitatea ansamblului de acțiuni în dezvoltarea personalității, necesare schimbărilor, adaptărilor [13, p.5-6].

Perspectivile de analiză ale educației prospective, definirea denotă gradul de complexitate sub aspectul caracteristicilor ce trebuie inserate drept criterii de evaluare a eficacității sale.

Educația prospectivă are un caracter anticipativ, prin raportare la formarea, dezvoltarea pentru un viitor aproximat de către societate și individ, însă puțin cunoscut, cu efect asupra modului de anticipare, de la formularea finalităților până la conceperea și deschiderea de programe adecvate de formare a tinerei generații.

Educația prospectivă mai are și un caracter inovativ de diferite tipuri [17, p.124] legat de introducerea schimbărilor.

Privită până acum ca ramură integrată în discipline sau complexe interdisciplinare mai cuprinzătoare, afirmă Dm.Todoran, educația prospectivă constituie, la rândul său, o disciplină integratoare a științelor educației și învățământului care investighează diferite domenii constitutive ale sistemului educațional: taxonomia educațională (teoria scopurilor și obiectivelor pedagogice), teoria planurilor și programelor școlare (inclusiv a manualelor), teoria organizării și conducerii pedagogice și politice a procesului educațional, metodologia și tehnologia educației (didactica în sens clasic), sociologia și economia învățământului [16, p.203].

Din cele relatate mai sus observăm că în unele definiții sunt luate în considerație fie scopul educației prospective, fie natura procesului, fie conținutul, fie laturile sau funcțiile actului educativ, dar în ansamblu educația prospectivă este valorificată ca rezultat.

La cele relatate mai sus venim cu o definiție a educației prospective.

Educația prospectivă este un ansamblu de acțiuni care presupun orientarea educației spre cerințele societății viitoare, în vederea formării personalității anticipative, receptive față de schimbări și adaptabilă la situații noi.

Educația contemporană nu mai corespunde condițiilor vieții moderne; ea formează oamenii pentru trecut și nu pentru prezent. Datoria noastră este să obținem o dezvoltare armonioasă a tuturor facultăților umane. Pentru a atinge acest scop, R. Dottrens susține că școala nu trebuie să fie un mediu artificial care să cunoască viața numai prin intermediul cărților. Ieșind din școala veche, tânărul intră într-o lume nouă și nu reușește, pentru că în această lume este solicitat prea târziu să desfășoare forțe pe care nu le-a exersat încă [9, p. 84], până la moment fiind doar într-un mediu artificial. Dacă rămânem la mediul artificial, apare o criză în educație. Termenul „criză a educației” a fost lansat de Ph. Coombs în 1968 și reflectă un dezechilibru în învățământ, afirmă Sorin Cristea. Unul dintre factorii acestui dezechilibru este inadecvarea absolvenților, care, pe de o parte, „nu corespund cererilor epocii și ale circumstanțelor în evoluția foarte rapidă”, iar pe de altă parte, „nu sunt utilizate corect ... într-un efort de dezvoltare autentică”, blocat pe scara „ideilor relative la ierarhiile sociale”. Și desigur, un alt factor nu mai puțin important este inerția și ineficiența școlii, fenomene prezente „și în țările bogate”, unde „scleroza academică” prelungește conservatorismul și rigiditatea structurilor, tendințe concretizate în „declinul calității” și în incapacitatea de „a răspunde prompt la evoluția rapidă a contextului”, acționând „mereu ca înainte”, cu toate „strigătele de alarmă lansate din toate părțile” [6, p.94]. Pe de altă parte, Faure Edgar afirmă că există „o internaționalizare a crizei ca urmare a dezechilibrului apărut la scară planetară”, care își are efect și în materie de educație [11, p.102], ca rămânerea în urma cerințelor dezvoltării sociale contemporane. Analizând elementele de criză relevate de Ph.H. Coombs, E.Păun sesizează șase tipuri de dezechilibre pedagogice, printre care:

- a) oferta și cererea de educație;
- b) resursele și necesitățile;
- c) produsele educației și exigențele dezvoltării sociale;
- d) structurile inerte de organizare ale sistemului de învățământ și ritmurile înalte de evoluție socială;
- e) conservatorismul programelor și metodelor de învățământ și dinamismul progresului științific;
- f) educația școlară - educația nonșcolară [12, p.43].

Conceptul de „criză a educației” reflectă, în fond:

- a) decalajul existent dintre „ceea ce i se cere școlii și ceea ce oferă școala societății”;
- b) cauzele care întrețin situația critică, dependența de ritmul prea lent al schimbării și inovației;
- c) tendința abordării noilor realități cu mijloace vechi;
- d) tendința accentuării disfuncționalităților „acolo unde criza școlii reflectă criza și seismele sistemului social” [3, p.30].

Astfel, educația prospectivă vine în învățământ cu noi obiective ce au la bază o nouă structură a conținutului, deoarece conținutul vechi nu mai corespunde solicitărilor multiple, sociale, economice și politice, totodată, existând incompatibilitatea dintre strategia educației ce vizează creșterea fluxului educațional și strategia economică actuală care nu mai poate absorbi o mare parte din absolvenții universităților ce sunt în așteptarea unui loc de muncă.

Iar în condițiile sistemelor tehnice de mâine – rapide, fluide și autoregulate – mașinile se vor ocupa de fluxul materialelor fizice, iar oamenii de fluxul informațiilor și de cugetare. Mașinile vor îndeplini din ce în ce mai mult muncile de rutină, iar oamenii – muncile intelectuale și de creație, afirmă A.Tofler [15, p.389].

Într-o asemenea lume, susține A.Tofler, atributele cele mai apreciate ale erei industriale devin obstacole. Tehnica de mâine are nevoie nu de milioane de oameni semicalificați, capabili să efectueze în unison operații ce se repetă la nesfârșit, nu are nevoie de oameni care să primească ordine fără să clipească, ci de oameni care să-și poată croi drumul printr-un mediu ambiant nou, care să fie pregătiți să identifice noi relații într-o realitate în schimbare rapidă. Ea are nevoie de oameni care, după expresia inspirată a lui C.P. Snow, „să aibă viitorul în sânge” [15, p.389-390]. Teoria lui A.Tofler constă în faptul că schimbarea constituie procesul prin care viitorul invadează viața oamenilor, că ritmul accelerat în care se produc pune la încercare însăși capacitatea de adaptare a omului [15, p.7]. Căci fiecare societate elaborează tipul cetățeanului ideal și tinde să perfecționeze atât membrii societății aparte, cât și societatea în întregime. Cu atât mai mult că societatea modernă are nevoie, în primul rând, de oameni capabili să se orienteze în situații noi, imprevizibile care ar putea soluționa problemele existente.

S.Cristea propune tipul de gândire reformatoare care se mișcă pe o logică „futurologică” la dimensiunea globală a schimbărilor preconizate... Astfel, S.Cristea ajunge să concluzioneze cu citatul din „Necesități privind inovațiile sistemului de predare a cadrelor didactice”: toate modificările trebuie privite prin prisma formelor alternative ale viitorului, din care cauză sistemul educativ-instructiv însuși trebuie privit nu ca o consecință a viitorului, ci ca un element determinativ al lui [6, p.148].

Prin viitor, susține M. Stanciu, înțelegem ceea ce urmează prezentului, de următor prezent, posibilitate în curs de realizare [14, p.15].

Citându-l pe Pană, S.Cristea susține că cunoașterea prospectivă se caracterizează printr-o serie de particularități; presupune un demers holistic; are un caracter probabilist; are o structură cognitivă bazată pe predicții; reprezintă un tip de cunoaștere emergentă; are un caracter dinamic; operaționalitate; caracter euristic, creator.

Dimensiunea cognitivă a prospectivei este necesară, dar nu și suficientă în abordarea viitorului, ei trebuind să i se adauge altele două: axiologică și acțională; aceasta deoarece trecerea de la prezent la viitor nu este numai o relație complexă între real și posibil, ci și una între valoare și scop. Studiarea viitorului impune cu pregnanță această triadă: cunoaștere, valorizare și acțiune [14, p.16].

Iar dacă privim real la situațiile contradictorii din societate, conștientizăm că nimeni nu mai poate cuprinde azi, prin forțele proprii, domeniile vaste ale activității sociale și, mai ales, nu le poate aprofunda pe toate. Prin urmare, modul de dezvoltare a lumii contemporane este legat, în mare măsură, de modul în care educația poate să satisfacă cerințele acestei orientări.

Astfel, putem concluziona că educația prospectivă poate fi concepută pentru noutate, pentru inventivitate, cât și pentru plăcere.

Esențialul este ca aceasta să-i facă pe oameni capabili de inițiativa definirii problemelor cu care se confruntă, să inventeze noi tehnologii sociale, adică noi modalități – revoluționare – de acțiune socială destinate să optimizeze traducerea în viață, prin inovație socială, a sistemelor de valori, scopuri și obiective explicit formulate în cadrul unor strategii concepute în acord cu opțiunile politice preconizate.

Referințe:

1. Apostol P. Viitorul. - București: Editura enciclopedică, 1977.
2. Berger G. Omul modern și educația sa. Psihologie și educație. - București: Editura Didactica și Pedagogică, 1973.
3. Bârzea C. Reforme de învățământ contemporan. Tendințe și semnificații. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976.
4. Botkin J., Elmandjra Mahdi, Malița Mircea. Orizontul fără limite ale învățării – lichidarea decalajului uman. - București: Ed.Politică, 1981.
5. Cristea S. Dicționar de pedagogie. - București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1979.
6. Cristea S. Fundamentele pedagogice ale reformei învățământului. - București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1994.
7. Cristea S. Studii de pedagogie generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2004.
8. Dicționar pedagogic. Vol.I. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1963.
9. Dottrens R. Instructori ieri. Educatori mâine. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
10. Durkheim E. Educație și sociologie. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
11. Faure E. A învăța să fii. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
12. Păun E. Sociopedagogie școlară. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982.
13. Silistraru N. Dinamica și funcționalitatea dimensiunilor educației. - Chișinău, 2001.
14. Stanciu M. Reforma conținuturilor învățământului. Cadru metodologic. - Iași: Polirom, 1999.
15. Tofler A. Socul viitorului / Trad. de L.Moga și G.Mantu. - București, 1993.
16. Todoran D. (coordonator). Problemele fundamentale ale pedagogiei. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982.
17. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. - Санкт-Петербург: Питер, 2001.

Prezentat la 03.12.2008